

#4

LCD

Lugo Cultura Dixital

MURALLA ABERTA

ORGANIZA:

COLABORA:

RESUMO

3 Editorial

ANA BELÉN TRASEIRA PENA

4 A tribo sabe

LOIS PÉREZ

7 Cruceiros da cidade de Lugo

FERNANDO ARRIBAS ARIAS

10 Lois Pérez na UNED de Lugo

12 #LugoNaturalMente:

A UNED DE LUGO COMO MOTOR DE CAMBIO SOCIOAMBIENTAL

23 Cambio climático, vexetación natural e cultivos en Galicia

ANTONIO RIGUEIRO RODRÍGUEZ

25 Coñecín a Paco

JORGE ESPIRAL

26 Mulleres e artistas. Mulleres nas artes

ESTÍBALIZ VEIGA

34 Coidemos Lugo:

DA ACCIÓN Á CONCIENCIACIÓN. DOS BARRIOS ÁS AULAS

ANA CHAS SEIJAS

D^a ANA BELÉN TRASEIRA PENA

Directora do Centro Asociado da UNED en Lugo

En agosto de 1972 naceu a universidade máis grande do territorio nacional e o maior campus, unha universidade da que formaron parte máis de 3 millóns de estudantes, que puxo ao alcance de moita xente un novo modelo de ensino que se renova cada día, que lle deu oportunidades a persoas que doutro xeito non poderían ter logrado as súas metas profesionais, unha universidade de marcado carácter social, apegada ao territorio, que chega a máis de 160 puntos da xeografía española, sen esquecer os da dimensión internacional da mesma, a universidade que permite que se formen case o 40% dos estudantes discapacitados.

A UNED de Lugo tivo o honor, na persoa da súa directora, de recibir o galardón Milagrosista do Ano 2022.

Este galardón está dedicado ao todo o alumnado da UNED que coa súa confianza consolida cada curso un centro que está chamado a converterse en motor de cambio socioambiental da provincia de Lugo a través do aliñamento da súa política estratéxica coa Axenda 2030 da ONU e os seus 17 Obxectivos de Desenvolvemento Sostible.

Neste 50 aniversario da UNED e a punto de comezar o décimo quinto curso dende a creación da UNED de Lugo, é o momento de dar as grazas ao alumnado pola súa confianza e fidelidade, ao profesorado polo súa entrega e profesionalidade, ao persoal por sentir este proxecto como propio e dar cada día o mellor de si para prestar un servizo da máxima calidade, as institucións polo seu firme compromiso coa educación de calidade, á sociedade civil por aliarse coa UNED para acadar os seus propósitos e fins e a sociedade luguesa pola súa magnífica acollida nestes catro cursos e nos que están por vir.

Dende a súa creación, na UNED de Lugo tituláronse case 1200 estudantes. 215 nas antigas titulacións de licenciatura, diplomatura e enxeñería, 288 en titulacións de grao, 175 en títulos de Mestrado e 510 no Curso de Acceso.

O Centro leva realizadas máis de 600 actividades de extensión universitaria nas que participaron uns 21.000 estudantes.

Ademais, o Centro de Lugo leva dous cursos traballando, por medio do seu proxecto #LugoNaturalMente, en tres eixos fundamentais para o desenvolvemento territorial da provincia de Lugo, a posta en valor do patrimonio ambiental da nosa contorna, a loita contra o cambio climático e a mitigación dos seus efectos e o aliñamento coa Axenda 2030 e a súa divulgación a todo o conxunto da sociedade lucense.

Vinculados a este proxecto, o Centro da UNED de Lugo obtivo 4 premios a nivel nacional.

O primeiro foi o premio do Consello Social as boas prácticas desenvolvidas polos Centros Asociados, que obtivo a titulada Fomento da Igualdade de xénero e pon de manifesto a firme defensa da UNED de Lugo da Igualdade e da Loita contra a violencia de Xénero.

Tamén, quero resaltar os dous galardóns “ODS na Universidade” outorgados polo Observatorio ODS da UNED.

Foi galardoada a proposta #PlanetaODS2.0 que presentou un extenso programa de iniciativas para a divulgación de efemérides aliñadas coa Axenda 2030. Dentro da categoría individual foi distinguido o proxecto “FOZ2030”. Unha iniciativa para a creación dun estudio de índice ODS que permita elaborar un marco municipal en relación ás metas de desenvolvemento sostible.

Finalmente, en novembro de 2021 a UNED de Lugo revalidou o premio á mellor práctica posta en marcha por un Centro Asociado, co proxecto que leva por título “#LugoNaturalMente”

A UNED hoxe é a maior universidade de España e o maior campus de Europa, ao longo destes 50 anos destaca pola súa vocación por achegar e ofrecer unha oferta educativa de calidade, moderna e accesible para todos co apoio das novas tecnoloxías, que unida á labor que desenvolven os seus órganos de investigación, persegue contribuír a un desenvolvemento social e das persoas que hoxe se percibe en clave global.

A tribo sabe

Alfonso Rodríguez, Lutgarda González, Saleta Goy, Manuel María e Darío Xohan Cabana en 1969, nas festas de San Pedro de Monforte. Fondo: RAG.

Autor:

LOIS PÉREZ

© Alba Díaz

A tribo sabe

No pasamento de **Darío Xohán Cabana**.

Se esta noite puidese falar con **Dante**, pediríalle que dunha vez nos falase a verdade, si. E que confesase que os ceos concéntricos do Paraíso, eses que tantas veces houbo fantasiar o Darío en tercetos italianos, non eran máis ca *chaira povoada de ventos e carpazas* preto de Roás. Un amencer sen máis pola fiestra naquela casa, *onde só seu dono sabe do que trata todo*. Entón habíanos dicir o de Florencia que as sombras da Antigüidade clásica só eran os *toxos, xestas e code-sos* do Manuel, *xunta o pontello que houbo en Arealba*.

Pero houbo un tempo onde eu era un meniño ignorante do Darío escritor. Eu só era un máis da tribo —e a tribo hoxe chora xunta, que é un dos xeitos de saber cal é a nosa tribo— e el era para min o que sempre foi des-

A tribo sabe

pois: o pai da Alexandra e o Martiño, o home da Amelia; o curmán de meu pai Ovidio e meu tío Xan Carlos; o fillo da Damiana e o Ricardo; o afillado de miña avoa Dedicación e benquerido por meu avó Aniceto; o irmán da Marinés, o Daniel, o Alejandro e o Juan. O Darío era e sempre será, sen dúbida, unha das persoas máis cariñosas e intelixentes que coñecín. Tamén, con diferenza, a máis lida e brillante. E teño para min que tamén unha persoa leal e xenerosa, fiel aos seus amigos. Couse que comprobei, polo menos, en dúas ocasións: cando defendeu con vehemencia un amigo común que marchou hai tempo, o **Baldo Pestana** –que ademais vivía a un quilómetro de Romeán e polemizaba con el de **Tirant lo Blanc** ou das sagas artúricas en encontros que eu desexaba que non rematasen nunca– ou cando tivo palabras inesquecibles para o tamén finado **Isidro Novo** con motivo da súa homenaxe.

Darío Xohán Cabana (segundo pola esquerda) escoita a Cunqueiro como mantedor dos premios Minerva.

Lin o Dante porque o Darío verteuno *un día* ao galego para nós, que é un xeito meu pouco modesto de dicir que o traduciulle para o mundo nun traballo de décadas. Pero moito antes aínda lin o *Galván en Saor* –aquele neno da tribo tamén gozaba na escola explicando que Saor era Roás ao revés e que eu estivera en Saor–. A memoria é hoxe *unha lenta espiral de estrelas incendiadas* e vénlle gana de lembrar que esa novela se cadra contén nas súas primeiras páxinas o patio da casa de meus avós no Barrio Feijóo, en Lugo. Alí dende onde o Darío dos once ou doce anos marchara un día ás carreiras cara ao instituto e, ao pouco, volveu ás présas ensimesmado. Miña avoa –a Dedi– fitáralo, estrañada, porque saíra coas zapatillas de andar pola casa. E ten contado moitas veces a resposta do Darío cando ela lle preguntou como esquecera os zapatos: *madriña, os xenios sómosche así*.

Non sei que pasou na infancia pero lémbroo todo: o seu Lada negro e a súa pipa; a tarde que a Alexandra máis eu sachamos O Chouso enteiro e as risas da Da-

A tribo sabe

miana; o día que o Martiño houbo querer probar a parede da casa do Camiño de Pipín coa pluma de seu pai ou a vez que *valoramos* facer algunha corrección no ordenador do Darío aproveitando un descanso del no piso de Doutor Gasalla...

Moitos anos despois, os encontros coa Alexandra –e despois tamén coa súa Leonor e co noso Loisiño– até hoxe foron escusa de esporádicos pero felices encontros co Darío escritor que eu xa coñecía. Todos significaron leccións, aprendizaxes e lecturas. Podía ser **Vian** ou **Ferrín** –hai pouco, polo San Froilán, afirmou convencido de que era este un dos meirandes poetas europeos contemporáneos–, pero tamén **Mia Couto** e, sobre todo, **Camilleri**, unha das moitas paixóns compartidas pola Amelia e por el.

A tribo sabe porque chora, xaora, sábeo ben. Porque quixemos volver onde non se pode e manca, Darío. Pero camiñarás sempre con nós até bicarmos o tempo nas mans, *cando era o mundo todo lume de alba*.

Cruceiros da cidade de Lugo

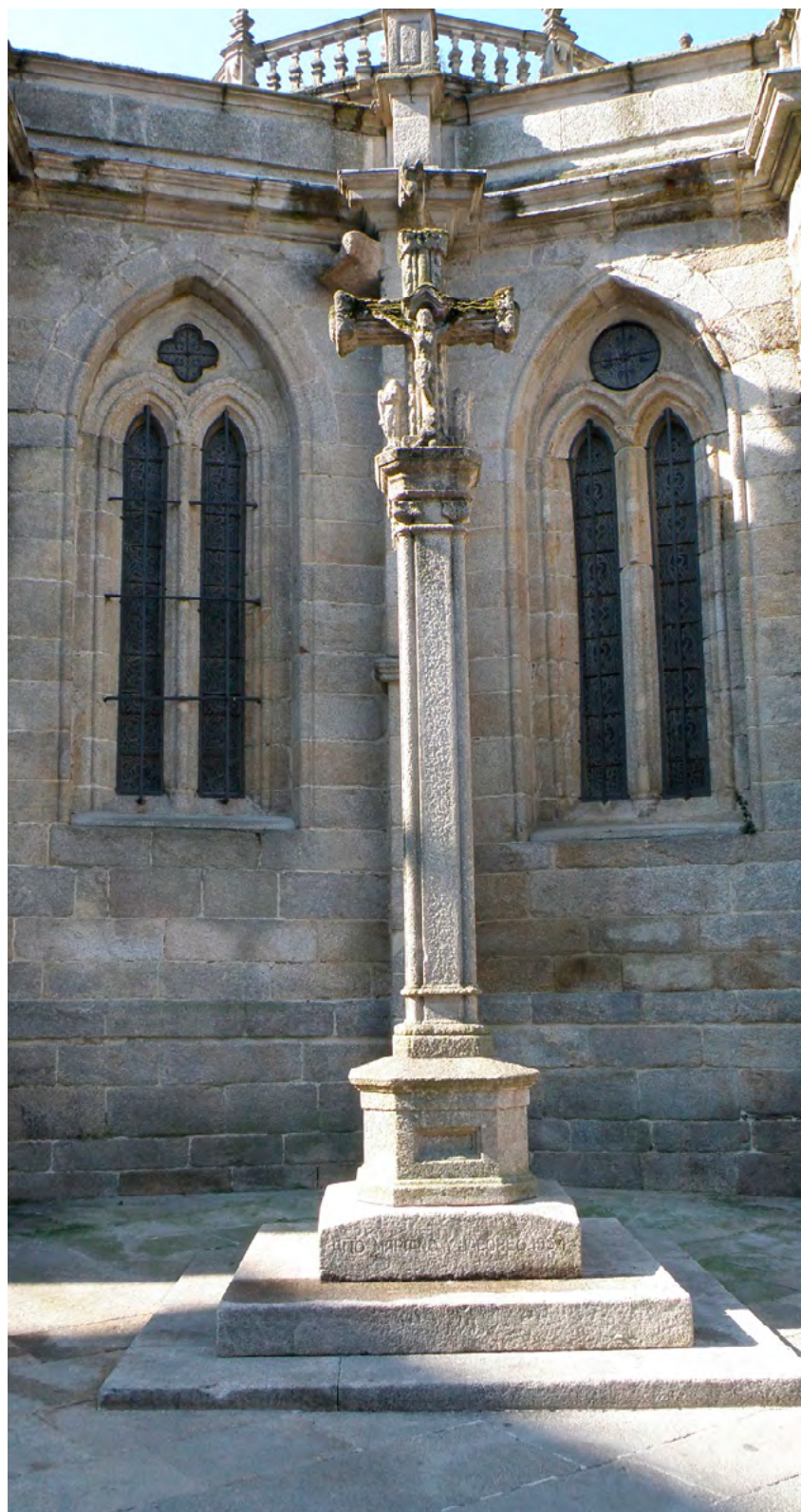
Autor:

FERNANDO ARRIBAS ARIAS

A cidade de Lugo conta con varios cruceiros nos que prima a súa función ornamental, pois están situados en espazos públicos e, en torno a eles, non se realiza ningún ritual devocional, como pasaba cos primeiros cruceiros da nosa cidade. Son, xa que logo, “cruceiros profanos” porque o seu obxectivo principal é o de servir como adorno do espazo no que están situados. Todos eles, agás o último, son do século XX e, afortunadamente, a maioría son de autoría coñecida.

O máis antigo de todos eles dos da centuria pasada é o cruceiro da Praza de Santa María, a carón da portada norte da catedral lucense. Data do ano 1954 e, a pesar desta “modernidade”, trátase dunha interesante peza escultórica de traza neogótica. Foi deseñado por Manuel Gómez Román, un dos arquitectos máis recoñecidos do século XX en Galicia e con importante obra na nosa cidade, entre as que destacan o edificio do Museo Provincial de Lugo, a casa que ocupaba antigamente o Banco Hispano Americano, etc. A súa execución correu a cargo de Manuel Carracedo Velasco, discípulo de Asorey. Cómpre destacar que este cruceiro, foi custeado por Antonio Fernández López, un dos fillos de Antón de Marcos, e regalado á cidade con motivo do Ano Mariano e Xacobeo do citado ano.

Do escultor Manolo Mallo, que ata a súa morte traballou na Sagrada Familia de Barcelona, son varios cruceiros que se atopan espallados por distintos puntos da nosa cidade. Un deles é o da Praza das Illas, no barrio de Montirón, que data do ano 1983. Tamén de Mallo é o cruceiro da Praza de Breaña, diante do cuartel da Garda Civil, coas caras da base decoradas cos escudos de Galicia, Lugo, Breaña e Dinán, pois esta obra fíxose en

Cruceiros da cidade de Lugo

1973, tres anos despois do acto de irmandade entre as cidades de Lugo e Dinán.

Outras obras menos coñecidas deste artista son os cruceiros do Gran Hotel, do ano 1979, e do Centro de Artesanía e Deseño, así como tamén o cruceiro situado diante da igrexa de Castelo, á beira do Camiño Primitivo, doazón de Manuel Fernández Fernández, ademais doutros situados en propiedades particulares.

Na rúa de Alfonso X o Sabio hai dous cruceiros. O primeiro atópase no adro da Capela de San Antón, “re-

construída y ampliada por el entusiasmo de los vecinos de Fingoy” en setembro de 1964. O cruceiro desta capela data de 1991 e trátase dunha obra de Vidal Payo Fernández, artista nado na parroquia de Alemparte, do concello pontevedrés de Lalín.

O segundo dos cruceiros desta rúa está situado á altura do número 100. A súa particularidade reside en que se trata dunha obra colectiva, pois foi realizado polo alumnado do módulo de cantaría da antiga Escola Taller Santo Anxo, impartido por José Luis Gutiérrez Santín, a mediados dos anos noventa do pasado século.

Cruceiros da cidade de Lugo

Aínda que pasa moi desapercibido, no xardín do antigo Hospital de San Xosé, podemos ver un cruceiro “recomposto”, pois a cruz procede dun antigo cruceiro de Carballedo, mentres que a base, fuste e capitel foron realizados por un canteiro de Guitiriz, supoñemos que polo artista Pasarín. Foi colocado no seu actual emprazamento a mediados dos anos oitenta do pasado século.

Na parte posterior do cemiterio de Albeiros hai un cruceiro que foi derrubado a comezos dos anos 80 do pasado século co gallo dunhas obra de mellora na Rúa do Cruceiro. Non sabemos cando se fixo nin o motivo da súa construción pero, afortunadamente, foi recuperado en maio do ano 2012, grazas á Área de Cultura da Deputación e a Área de Infraestruturas e Axenda 21 do Concello de Lugo.

Por último, queremos facer referencia a un cruceiro musealizado. Atópase no xardín do Museo Provincial de Lugo e constitúe un dos monumentos máis importantes deste tipo que podemos ver na cidade de Lugo. Trátase dun depósito da Xunta de Galicia que ingresa neste museo no ano 1999. Procede da parroquia lucense de Teixeira e, aínda que descoñecemos a súa data de construción, coidamos que ben puidera ser unha obra do século XVIII, tanto pola súa aparencia coma pola redacción do texto do epígrafe da súa cara principal, que nos remite á persoa que encargou esta obra: BERTO LAMELA GARCÍA. Todo un reto na investigación deste enigmático monumento que lle dá unha especial prestancia a esta zona do Museo.

Cruceiros

da cidade de Lugo

Lois Pérez

na UNED de lugo

A relación que mantiven coa Universidade foi sempre distante, en parte porque *a universidade* significara sempre para os rapaces da miña xeración *un concepto* máis ca *un lugar* ou uns estudos; *a universidade* asociabámola, sobre todo, con marchar *lonxe* da casa: tan lonxe coma Compostela, ou Coruña. *A universidade* era así un paraíso mental de falsa independencia: as non explicacións, as noites que se camuflaban nas mañás e se confundían cos días, a fantasía do extravío dos corpos e as apócemas prohibidas... A plenitude da xuventude. E sexamos sinceros: dicíamos Santiago. Non dicíamos Compostela. E en ningún caso chegabamos a pensar en Vigo. É probábel que daquela nin souberamos que había Universidade en Vigo. Os poucos amigos que marcharan a Santiago —por seren mellores estudantes—, viñan aos poucos sábados falando de cousas estrañas: rapazas da Costa da Morte que lles ensinaban de *nouvelle vague*, tipos de guedellas de Cedeira que cultivaban herba ao quilo no piso de aluguer, o Pub Furacán, festas que duraban dous ou tres días... Cousas que aos locatarios atordábannos namentres chamabamos á casa dende a esquina do Bar Isla explicándolles aos nosos pais que íamos chegar algo máis tarde aquel primeiro xoves e que se...

Porque no meu caso, finalmente, non marchei. E, paradoxalmente, esa foi a primeira distancia coa universidade: quedar na casa. Despois sumeille, alomenos, outras dúas distancias: a distancia co propio campus

universitario, a cal amplificaba a sensación de distancia e, tamén, a distancia cos estudos. Naquel estado de cousas, nunha carencia de libre albedrío que nos aflixía —pero non tanto— ás portas da plena xuventude, fixemos todo canto estivo na man para aplacala: descubrimos que había algo transgresor en camiñar calcinado pola Avenida da Coruña pola mañá volvendo á casa namentres a xente aplicada ía traballar; deixámonos influenciar por amigos maiores que lían e escoitaban música constantemente e, claro, namoramos. Saín unha noite de San Froilán e na Praza do Campo crucei dúas rapazas. Por algún motivo pareceume boa idea comezar a falar en portugués, cunha pobreza de recursos que non lles pasou inadvertida. Ao luns seguinte encontrei aquela mesma rapaza, que até hoxe é a miña compañeira, nos corredores de Maxisterio. Na compañía da Alba, teño percorrido unha pequena parte do mundo, pero abonda para estimular a súa observación a través da escrita. No verán de 2019 viaxamos a Philadelphia e New York, ver os Rolling Stones. Durante esa viaxe, recuperei a miña relación coa poesía a través da escrita, fortemente influenciado polas fotografías que a Alba tomaba por aqueles días. Meses despois, xa na pandemia, reunimos todo o material e remitinllo ao noso editor.

Lugo Philadelphia, dúas peles roxas no corazón de Babilonia é o título dun libro de fotografía e poesía que verá a luz en Edicións Xerais no mes de maio de dous

Uni-versos a distancia

mil vinte e dous. Froito do mesmo, comecei a poñer en escena un recital que mestura poesía, música e performance e, nese contexto, actuei na sede da UNED en Lugo o pasado mes de maio.

Lembro ben que me sorprendeu o equipamento do seu salón de actos e que recibín un trato incríbel por parte de toda a xente da UNED Lugo. Lembro que levaba aquel día a miña cuíca, un instrumento brasileiro polo que teño debilidade e que esquecín, coma sempre, varios papeis na casa e que aínda nos rimos e nos emocionamos en varios momentos do recital, apedrei unha canción de Neil Young...

Dicía aquel, cando as visitas se demoraban de máis na casa: “haberá que ir deitarse, que esta xente quererá marchar”...

Tardamos en saber o que é a poesía. Ás portas de 2022, a poesía daquel día do recital (maio de 2021), xa non ten moito que ver coa que fago hoxe, talvez se lle parezan un par de poemas... Porque tardei en comprender que un poeta non debe ter ideas: debe case aban-

donarse a un proceso inconsciente. Tentei facelo, por intuición, dende que comecei a escribir poesía hai xa bastantes anos, pero non chegara a unha comprensión máis profunda que hoxe, modestamente, penso ter. Así que hoxe case estou persuadido de que a poesía (a miña alomenos) non vai ser máis de aquí en diante ca un xogo cos significantes –as palabras– ao que non lle preocupa xa moito o significado –a min agora xa non me preocupa–. Porque entendo que reside algo nun poema que permanece e maniféstase máis aló do seu significado, algo que dun xeito profundo lle pertence a quen escribe, que o comunica. Ando na busca dese *esquecemento*. Pero tardei tempo en comprender que era iso o que buscaba. Así que, formalmente, o vindeiro libro de poesía –non este de Philadelphia– xa non terá que ver moito cos anteriores pero si conceptualmente fará parte do mesmo: unha mesma viaxe, un traxecto a través da experiencia de vida con persoas, momentos e lugares. Incluída aquela tarde no Salón de Actos da UNED, con todas e todos vós.

Lugo, decembro de 2021

#LugoNaturalMente:

A UNED DE LUGO COMO MOTOR DE CAMBIO SOCIOAMBIENTAL

PRESENTACIÓN

O proxecto #LugoNaturalMente nace da vivencia de dous traballadores do Centro de Lugo que, como consecuencia dos seus momentos vitais persoais, decidiron pór en marcha, na UNED de Lugo, unha iniciativa que contribuíse ao coidado do planeta e á construción dunha sociedade máis xusta.

O proxecto #LugoNaturalMente é unha iniciativa a favor dun cambio sostible na sociedade lucense. Desde a UNED de Lugo estase a traballar para transformar a provincia de Lugo nun referente natural pondo en valor a súa riqueza ambiental.

Ao longo do desenvolvemento do proxecto apostouse por contribuír á loita contra o cambio climático para que o noso legado sexa un planeta mellor para as futuras xeracións.

Outra das liñas estratéxicas é exercer como motor de cambio a favor dun modo de vida máis sostible para a sociedade, a través da aliñación da política do Centro coa Axenda 2030 da ONU e os seus 17 Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS). Algo que se reflicte na canle de Youtube #PlanetaODS 2.0, onde se aliñan as principais efemérides socioambientais do ano con estes obxectivos globais.

Dúas iniciativas que se inclúen neste proxecto foron galardoadas a nivel nacional polo observatorio ODS

da UNED, sendo estas as denominadas #PlanetaODS 2.0 e Foz 2030. Dúas boas prácticas, premiadas polo Consello Social da UNED e publicadas na plataforma qBenchmarking: *Fomento da Igualdade de Xénero* e *#LugoNaturalMente*, evidencian o acerto deste proxecto á hora de promover un cambio socioambiental na sociedade e poder servir de referencia para outros centros da UNED.

Que é #LugoNaturalMente?

Coa publicación en 2018 da nova misión e valores do Centro, introdúcese a Responsabilidade Social na política do da UNED de Lugo: que implica ir máis aló do cumprimento da normativa vixente e trata de xestionar todas as actividades con honradez e trato igualitario, optimizando os recursos dispoñibles e coidando o impacto ambiental. Decidiuse abordar aspectos relativos á optimización de recursos e o coidado do impacto no medio. Para iso no curso 19-20 pónse en marcha o proxecto #LugoNaturalMente, que se aliña co plan estratéxico da UNED 19-22, co fin de que o Centro Asociado, debido ao seu labor de xeración e difusión do coñecemento e a súa preeminente situación dentro da sociedade, desempeñe un papel fundamental a nivel de divulgación e contribución á Axenda 2030 e aos seus 17 Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS) [1]. Asumindo como propio o obxectivo 15 do eixo 5. SOCIEDADE E ODS deste plan.

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

O traballo desenvolvido neste proxecto levouse a cabo en tres eixos de actuación:

- Loita contra o cambio climático
- Posta en valor do patrimonio natural da provincia de Lugo
- Divulgación e desenvolvemento da Axenda 2030

Eixo 1: Loita contra o cambio climático

O traballo neste primeiro eixo iníciase coa realización dunha análise das medidas necesarias para reducir a pegada ambiental do Centro. Como consecuencia, elabórase o Plan de Xestión Ambiental, que se dá a coñecer a toda a comunidade universitaria, co obxectivo de que o comportamento da UNED de Lugo a nivel ambiental poida servir como modelo para o persoal de administración e servizos (PAS), o profesorado, o alumnado e quizais, por que non, nun futuro, para outras administracións e para a sociedade en xeral. Paralelamente, deséñase unha estratexia para formar ao persoal en como podemos reducir a nosa pegada ecolóxica e por que é necesario levar a cabo estas accións. Para iso, o persoal da UNED formouse a través do programa Fogares Verdes impartido por persoal da Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza (ADEGA). Esta formación ofreceuse, posteriormente, de forma totalmente gratuíta a toda a sociedade.

A continuación, figura o Sistema de Xestión Ambiental do Centro de Lugo:

Fig. 1. Sistema de Xestión Ambiental do Centro Asociado de Lugo

O sistema de xestión ambiental do Centro tamén inclúe boas prácticas tanto de hábitos de consumo e saudables, enerxía, papel, auga e tinta (Fig. 2), así como o sistema de xestión de residuos.

Fig. 2. Boas prácticas tanto de hábitos de consumo e saudables, enerxía, papel, auga e tinta

Fig. 3. Sistema de xestión de residuos do Centro Asociado

Fig. 1

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Fig. 1

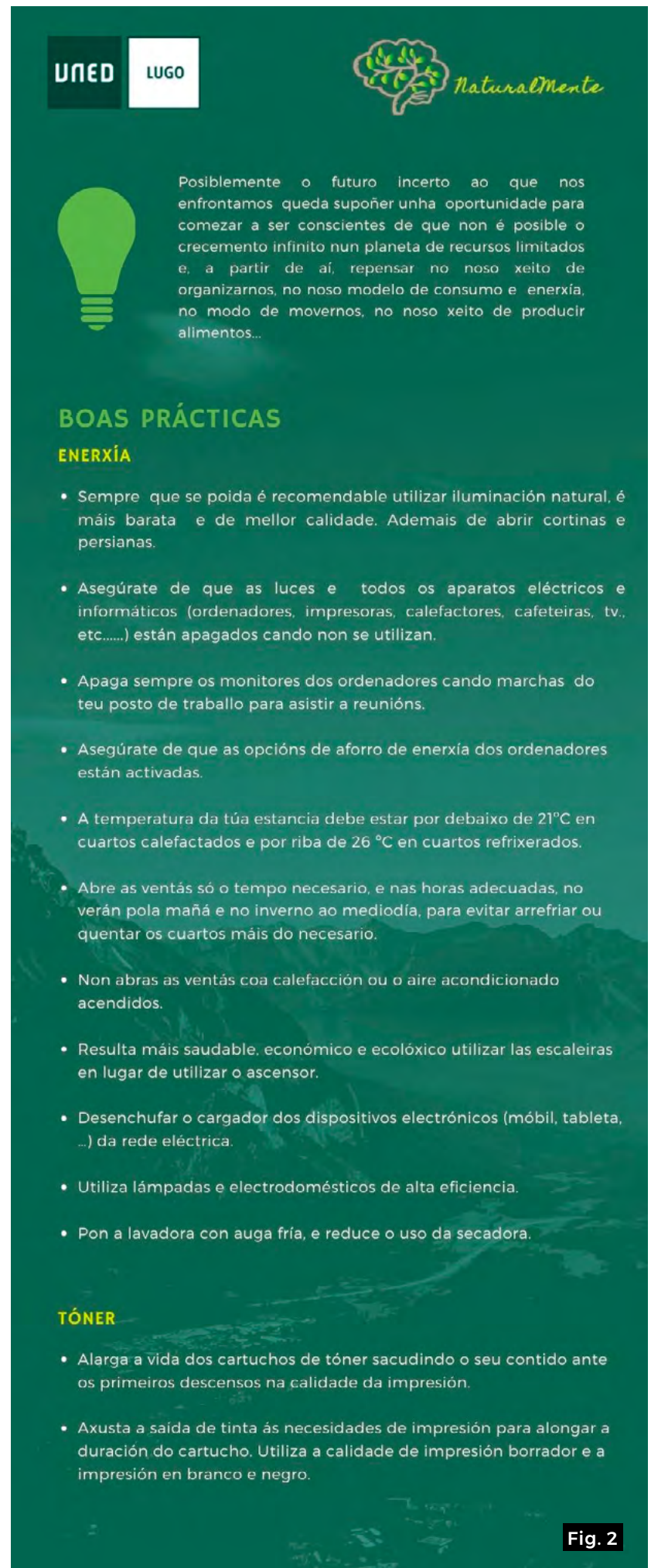
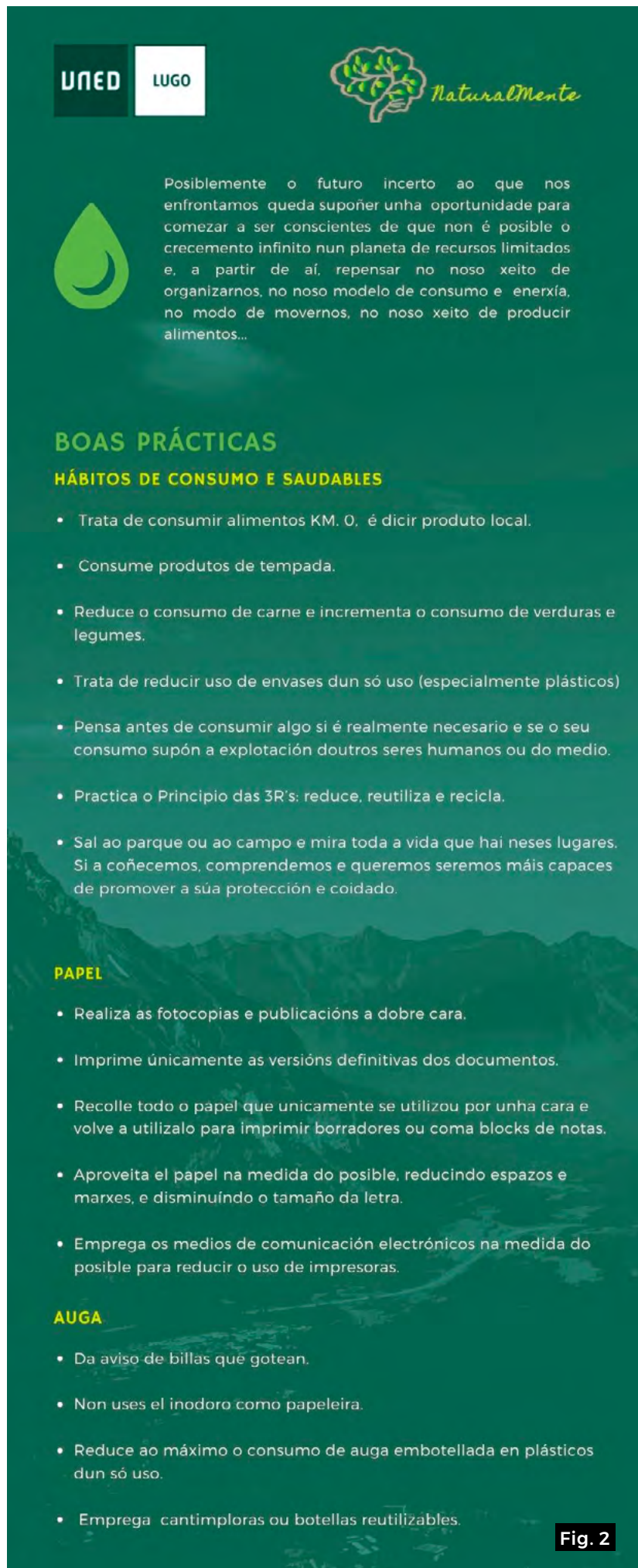

Fig. 2

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

UNED LUGO

NaturalMente

Posiblemente o futuro incerto ao que nos enfrontamos queda supoñer unha oportunidade para comezar a ser conscientes de que non é posible o crecemento infinito nun planeta de recursos limitados e, a partir de aí, repensar no noso xeito de organizarnos, no noso modelo de consumo e enerxía, no modo de movernos, no noso xeito de producir alimentos...

BOAS PRÁCTICAS

HÁBITOS DE CONSUMO E SAUDABLES

- Trata de consumir alimentos KM. 0, é dicir produto local.
- Consume produtos de tempada.
- Reduce o consumo de carne e incrementa o consumo de verduras e legumes.
- Trata de reducir uso de envases dun só uso (especialmente plásticos)
- Pensa antes de consumir algo si é realmente necesario e se o seu consumo supón a explotación doutros seres humanos ou do medio.
- Practica o Principio das 3R's: reduce, reutiliza e recicla.
- Sal ao parque ou ao campo e mira toda a vida que hai neses lugares. Si a coñecemos, comprendemos e queremos seremos máis capaces de promover a súa protección e coidado.

PAPEL

- Realiza as fotocopias e publicacións a dobre cara.
- Imprime únicamente as versións definitivas dos documentos.
- Recolle todo o papel que unicamente se utilizou por unha cara e volve a utilizalo para imprimir borradores ou coma blocks de notas.
- Aproveita el papel na medida do posible, reducindo espazos e marxes, e disminuindo o tamaño da letra.
- Emprega os medios de comunicación electrónicos na medida do posible para reducir o uso de impresoras.

AUGA

- Da aviso de billas que gotean.
- Non uses el inodoro como papeleira.
- Reduce ao máximo o consumo de auga embotellada en plásticos dun só uso.
- Emprega cantimploras ou botellas reutilizables.

Fig. 2

UNED Lugo

NaturalMente

XESTIÓN DE RESIDUOS

Actuacións levadas a cabo pola UNED para garantir unha xestión o máis axeitada posible dos residuos xerados na súa actividade co obxecto de paliar os seus efectos negativos sobre o medio ambiente e promover un comportamento responsable de traballadores e alumnos.

	RESTOS ORGÁNICOS UBICACIÓNS DIVERSAS
	ENVASES LIXEIROS LATAS, BRICKS E PLÁSTICOS UBICACIÓN: VESTÍBULO PRINCIPAL MÁQUINA VENDING
	PAPEL CONFIDENCIAL DESTRUCTORA DE PAPEL CONTENEDOR AZUL
	CONTENEDOR AZUL PAPEL / CARTÓN UBICACIÓNS DIVERSAS
	TÓNER UBICACIÓN: SECRETARÍA
	PILAS UBICACIÓN: SECRETARÍA

Centro Asociado UNED Lugo
Tolda de Castela 4B - Paseo do Miño
27169 Lugo
Web: <http://www.lugo.uned.es>

Fig. 3

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Outro dos fitos que pretendía alcanzar o Centro de Lugo a través da súa política ambiental é a neutralidade de carbono. En o exercicio 2021, rexistrouse a pegada de Carbono do Centro no Ministerio de Transición Ecolóxica (MITECO). A pegada rexistrada é de 2,17 toneladas de CO₂ equivalente. Comparouse o valor da pegada da UNED de Lugo con valores doutros centros asociados, que foi analizada nun estudo do 2019, concluíndo o devandito estudo que a pegada de carbono nos centros asociados da UNED analizados en 2017 varía entre 641,32 toneladas de CO₂ e 700,96 toneladas de CO₂, segundo a fonte empregada para obter o factor de emisións. Para o ano 2018, estas emisións varían entre 688,95 toneladas de CO₂ e 749,99 toneladas de CO₂. [2]. Por tanto, a pegada de carbono da UNED de Lugo é considerablemente inferior á doutros centros da UNED. Isto é consecuencia do plan de xestión ambiental do Centro e da eficiencia enerxética dun edificio que foi rehabilitado completamente no ano 2017.

Aínda así, elaborouse un plan de redución desta pegada para o ano 2021 e preténdese que a UNED de Lugo sexa o primeiro centro da UNED en alcanzar a neutralidade de carbono. As emisións do exercicio 2020 compensáronse a través do proxecto CO₂ revolution, coa plantación *Pinus pinaster* e *Castanea sativa* nun terreo forestal incendiado en 2005 na localidade ourensá de Vilardevos, provincia de Ourense.

A implicación de todos os estamentos do Centro, institucións, asociacións, Sede Central,... e á sociedade en xeral, é fundamental para lograr os obxectivos deste proxecto. Por iso, tratouse de dalo a coñecer a toda a provincia con presentacións en distintos puntos do territorio e a través dun acto ofi-

cial, retransmitido pola Cadena Campus da UNED, que se celebrou o día 8 de xaneiro de 2020 e que contou coa asistencia de representantes de todas as institucións lucenses. Coincidindo coa presentación, inaugurouse, tamén, a exposición Cambio Climático: Nuestro Mundo, Nuestro Futuro, Nuestra Oupción. Inauguración que se levou a cabo a través da conferencia titulada igual que a mostra e que foi impartida por D. Ignacio Zúñiga López, catedrático no Departamento de Física Fundamental na área de Física Aplicada da UNED.

O Centro tratou de ser modelo de comportamentos que poidan impactar positivamente na súa contorna. Por exemplo, con motivo da conmemoración do día da loita contra o cambio climático realizouse [unha peza audiovisual](#) e cartelaría para difundir ecoconsellos destinados a reducir a pegada ambiental no día a día. Pero, esta non foi a única acción destinada a fomentar a sustentabilidade que levou a cabo o Centro. Realizáronse numerosas campañas de fomento das 5R's, especialmente a reutilización, destinadas a fomentar comportamentos cuxa finalidade é a de reducir o impacto no planeta da comunidade universitaria. Todas estas campañas, foron reforzadas con pezas audiovisuais que se difundiron a través das redes sociais e que alcanzaron as 48.000 visualizacións.

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Fig. 4

Algúns exemplos das campañas realizadas son as seguintes:

Campaña para evitar o plástico dun só uso.

Consistiu na instalación dunha fonte de auga gratuíta no vestíbulo do edificio e o reparto de máis de 200 botellas de cristal reutilizables co logo do proxecto á comunidade universitaria.

Fig. 4. Botellas reutilizables do proxecto #LugoNaturalMente

Campaña de fomento do uso das escaleiras en lugar do ascensor.

Destinada a promover un estilo de vida máis saudable entre a comunidade universitaria e a redución do consumo de electricidade.

Fig. 5. Campaña de fomento do uso das escaleiras

De todos os xeitos, cabe destacar que o fomento dos comportamentos sostibles é algo que impregna toda a actividade do Centro, desde a compra de calquera

Fig. 5

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

tipo de material ou subministración a calquera pequena acción que se desenvolva na actividade diaria da UNED de Lugo.

É importante destacar que todas as comunicacións que se realizan desde a UNED de Lugo tratan de fomentar os valores e contribuír aos obxectivos do proxecto #LugoNaturalMente.

Como exemplo, pódese mencionar a postal de nadal dixital que crea o Centro cada ano. A do nadal do ano 2020 acompañábase da seguinte mensaxe de sustentabilidade:

Este Nadal regala recordos, momentos, comparte e valora o teu tempo, recicla, compra de segunda man, faino ti mesmo, e como último recurso: compra, e, se o fas, que sexa de maneira ética e local.

Bo nadal e Próspero Aninovo.

#LugoNaturalMente

Fig. 6. Postal de nadal 2020

No eixo da loita contra o cambio climático realizáronse, ademais, numerosas actividades de extensión universitaria: cursos, simposios, talleres, exposicións, paseos guiados, concertos, entrevistas, conferencias, directos de Instagram, ...

Cabe resaltar o [Simposio sobre Cambio Climático](#) que se pode ver ao completo na canle de Youtube da UNED de Lugo e que se emitiu en directo e diferido de modo totalmente gratuito.

Eixo 2: Posta en valor do patrimonio natural da provincia de Lugo

No segundo eixo do proxecto implica a posta en valor do rico patrimonio ambiental e natural da provincia de Lugo. É fundamental valorar a nosa contorna e para facelo o primeiro é dalo a coñecer.

Por iso desde a UNED de Lugo impulsáronse actividades que perseguen este fin. Destacando, por exemplo, varias exposicións de temáticas diversas: Rede Natura 2000, Áreas Mariñas Protexidas, ...

Outra das iniciativas que se encadran neste eixo de traballo son as actividades destinadas a coñecer mellor a nosa contorna: paseos guiados, rutas ornitolóxicas, visitas á reserva da biosfera “Terras do Miño”, ...

Non hai que esquecer que a sede da UNED de Lugo está situada en plena reserva da biosfera “Terras do Miño”, por iso, o compromiso coa súa contorna é un dos valores fundamentais que guía o seu funcionamento. Froito deste compromiso nace a adhesión ao “Proxecto Ríos”, a través da que o Centro se responsabiliza do coidado e estudo do medio quilómetro de Miño que discorre paralelo ás instalacións do Centro. Realizando, ao mesmo tempo, campañas de limpeza do tramo apadriñado de río . Tamén, se organizou a limpeza de dúas praias dos concellos de Foz e Viveiro, localidades nas que se sitúan dúas das aulas universitarias da UNED adscritas ao Centro de Lugo.

Outra das actividades, na que colaborou o Centro é na limpeza dos fondos mariños do Porto Chico, en Foz.

Deuse gran importancia á comunicación a través de pezas audiovisuais de gran calidade, elaboradas con medios e técnicos profesionais, que se difundiron a través da páxina web do Centro, Redes Sociais e a canle de YouTube UNED Lugo. Estas pezas audiovisuais em-

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Fig. 8

préganse para comunicar todas as accións do proxecto, fomentar comportamentos sostíbles e para dar a coñecer a riqueza ambiental da provincia de Lugo. Este fin, perséguese tamén a través dos traballos do subproxecto #PlanetaODS 2.0, cuxos vídeos se deslocalizaron e se emprazan en diversos puntos da xeografía provincial para dar a coñecer a contorna das iniciativas que se mostran neste proxecto.

Fig. 8. Vídeo do proxecto #PlanetaODS 2.0 correspondente ao [día internacional contra o cambio climático](#) (24 de outubro)

Eixo 3: Divulgación e desenvolvemento da Axenda 2030

No terceiro eixo de actuación ten como obxectivo dar a coñecer e contribuír aos 17 Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS) da ONU. Novamente, o enfoque de traballo consistiu en ir de dentro a fóra. A primeira iniciativa foi de tipo formativo, púxose en marcha unha actividade de formación, titulada Xornada Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (Axenda 2030), sustentabilidade e comunicación, destinada a todos os centros do Campus Noroeste que se ofreceu de forma gratuita ao persoal, profesorado, alumnado, colaboradores, sociedade civil e a todas as institucións da provincia. Todos os membros do persoal de administración e servizos recibiron esta formación. Ademais, o persoal realizou outras actividades formativas en materia de ODS impartidas por outros centros e institucións.

Unha vez formado o persoal, este convértese en transmisor dos valores da Axenda 2030, non só a nivel laboral, senón tamén a todos os niveis na súa vida diaria.

Fig. 7. Fotografía dos directores dos centros do Campus Noroeste participantes na Xornada Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (Axenda 2030), sustentabilidade e comunicación

Os principios e valores da Axenda 2030 están presentes toda a actividade do Centro, non só á hora de traballar, tamén, á hora de comunicar calquera cuestión vinculada ao Centro resáltase en que obxectivo ou obxectivos se quere incidir e como podería contribuír esa actividade ou acción ao mesmo.

#LugoNaturalMente:
a UNED de Lugo como motor
de cambio socioambiental

Fig. 7

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Este proxecto impacta directamente na maioría dos ODS da Axenda 2030, habendo ademais un ODS que será o fío condutor de todos eles ao longo do seu desenvolvemento, que é o **ODS 17: Alianzas para lograr os obxectivos (Metas 17.16 e 17.17)**, dado que se implicará a institucións públicas, empresas, colectivos profesionais, asociacións, ONG, ... de ámbito local para que participen na actividade e contribúan ao fin común de contribución aos obxectivos e metas da Axenda 2030.

#PLANETAODS e #PLANETAODS 2.0

Dentro do proxecto #LugoNaturalMente desenvólvese o subproxecto #PlanetaODS

#PlanetaODS 2.0 e a súa precursora #PlanetaODS son iniciativas audiovisuais cuxo obxectivo é divulgar efemérides socioambientales ligadas á Axenda 2030. A finalidade de #PlanetaODS **2.0**, é a de concienciar da importancia de vivir dun modo máis sostible, reforzando o compromiso das administracións e da cidadanía para alcanzar o dezasete grandes Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS) que contribúen a preservar o planeta e a facer posible unha vida digna para todo o mundo. As mensaxes difundidas por o centro educativo a distancia versan sobre a sustentabilidade e fan fincapé na necesidade de coidar o noso planeta. A través de diversas canles sociais de comunicación (Facebook, Twitter, YouTube e Instagram) a UNED de Lugo informa dos desafíos globais aos que nos enfrontamos día a día, como a pobreza, a desigualdade, o clima, a degradación ambiental, a prosperidade, a paz e a xustiza.

Ao longo do curso 20-21 seleccionarán para a súa celebración dezasete efemérides vinculadas aos 17 ODS. Cada unha destas efemérides trabállase do seguinte modo:

- Elabórase un vídeo divulgativo, que inclúe Motion Graphics, que se difundirá a través das canles sociais do Centro.
- Prográmase unha conferencia sobre a temática da efeméride que se emitirá na canle UNEDLugo de YouTube en directo e en diferido..

- Impleméntase a análise de datos vinculados á temática tratada para facer unha aproximación de calidade á situación actual concreta.
- Deslocalízanse as pezas audiovisuais en diferentes municipios da provincia de Lugo, para pór en valor a diversidade do noso territorio.

Outra acción no marco deste proxecto consistirá en que, ao longo do curso, irase distinguindo a referentes provinciais pola súa vinculación á sustentabilidade e ao territorio, que formarán parte da engrenaxe do Centro á hora de difundir e contribuír á Axenda 2030.

Resultados

Os principais resultados do proxecto #LugoNaturalMente foron os seguintes.

- Incremento do número de actividades vinculadas aos ODS: de 11 a 27. Supondo un incremento do 145%. Deste xeito, supérase amplamente o obxectivo fixado inicialmente de realizar 12 actividades.
- 1284 persoas participaron nas 27 actividades mencionadas. Supondo un incremento do 22%
- O 100% do persoal de administración e servizos e do profesorado formouse a través do curso Fogares Verdes destinado a reducir a súa pegada ambiental no día a día.
- 48.000 visualizacións das pezas audiovisuais divulgativas das campañas de fomento das 5Rs que se difundiron a través das redes sociais.
- Establecéronse alianzas con máis de 20 asociacións, ONG, empresas, ... para colaborar na consecución dos obxectivos do proxecto.
- Logrouse pasar de que o 75% do profesorado coñeza o sistema de xestión e responsabilidade ambiental do Centro a un 94% e no caso do PAS pasouse do 85% ao 93%. O que supón unha clara evidencia do cumprimento do 90% que se fixou como obxectivo do proxecto.

#LugoNaturalMente: a UNED de Lugo como motor de cambio socioambiental

Conclusións

A implicación de toda a comunidade universitaria (PAS, profesorado, alumnado, institucións integrantes da xunta reitora, usuarios/as, ...) foi fundamental neste proxecto.

Ademais, implicouse a un gran número de institucións do noso territorio: concellos, Mancomunidade de Municipios da Mariña, Subdelegación do Goberno, Xulgados de Lugo, Corpos e Forzas de Seguridade do Estado, CEIDA (Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia), ...

Contouse coa colaboración de asociacións como ADEGA (Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza), a Sociedade Galega de Ornitoloxía, o movemento veciñal Coidemos Lugo, a Asociación Galega de Custodia do Territorio, o Foro Feminista de Lugo, a ONG: Si, hai Saída, Misioneiros Seglares Vicencianos (MISEVI), Diaconía, Tantak, The Planet APP, Esturirafi, María Negro, ... e de moitos profesionais da provincia: empresa Maremasma, xornalistas, cociñeiros, empresas de enxeñaría, zoolóxico Marcelle Natureza,

É fundamental conseguir a implicación da sociedade civil, para poder contribuír, conxuntamente, á construción dunha sociedade máis concienciada e sostible.

Este proxecto é totalmente transferible a outros centros e institucións, pois estes poderían, dun modo moi sinxelo, analizar a súa pegada ecolóxica e mellorar o seu

sistema de xestión ambiental para reducilas. Podería mesmo adoptarse o modelo de sistema proposto polo Centro de Lugo. Tamén, sería de fácil xeneralización a formación de toda a comunidade universitaria nesta materia. A metodoloxía de traballo parte da mellora do comportamento ambiental do propio Centro e tratar de estendelo e servir de modelo, primeiro, para a comunidade universitaria e, a continuación, para toda a sociedade.

O proxecto, non só é que sexa totalmente transferible a outros centros, se non que, dada a necesidade improrrogable da consecución dos obxectivos da Axenda 2030, é unha urxencia a concienciación da nosa sociedade na loita por un mundo máis sostible.

Finalmente, é fundamental resaltar que o principal logro deste proxecto é o achegar un pequeno gran de area á mellora da saúde do noso planeta e á consecución dunha maior xustiza social.

Lista de Referencias

- [1] Plan estratéxico de la UNED 2019-2022
- [2] Pérez Zabaleta, A. Gracia de Rentería, P. (2019). Logro de los ODS en la UNED y sus Centros Asociados a través de la reducción del consumo de agua y energía. Universidad Nacional de Educación a Distancia. Madrid.

Cambio climático, vexetación natural e cultivos en Galicia

Autor:

ANTONIO RIGUEIRO RODRÍGUEZ

O tapiz vexetal que se establece de forma natural en calquera territorio está en equilibrio co clima, e nas circunstancias climáticas actuais ao territorio galego correspóndelle unha vexetación arbórea: bosques caducifolios, como carballeiras, bidueirais e faiais, nas zonas de influencia de clima oceánico, e bosques sempre verdes de follas duras, como sobreirais e aciñeirais, nas bisbarras con influencia de clima mediterráneo, como os vales dos ríos Sil e Miño.

Pero non sempre foi así, porque o clima non foi nin é estable. Hai millóns de anos o clima do territorio que hoxe en día é Galicia era semellante ao que actualmente coñecemos como tropical ou subtropical e, segundo nos demostran rexistros fósiles, aquí convivían fentos arbóreos, palmeiras e bosques de laurisilva semellantes aos que actualmente podemos contemplar nas illas Canarias. Algunhas testemuñas desa afastada época chegaron aos nosos días, por exemplo o fento dos colchoeiros (*Culcita macrocarpa*), un fento arbóreo, cun talo que pode chegar a un metro de altura e cunha coroa de frondes que poden alcanzar dous metros e medio de lonxitude, que vive acantado nalgúns regatos do norte de Galicia, como no Parque Natural das Fragas do Eume, en ambientes, sombríos, húmidos e mornos.

Trala última glaciación, hai uns 12.000 anos, o clima frío impedía o establecemento de vexetación arbórea, e non foi ata hai uns seis milenios, que na escala xeolóxica dos

tempos é como dicir onte, cando se instalaron no que hoxe é Galicia os que coñecemos actualmente como bosques autóctonos aos que antes nos referiamos.

Se houbo cambios climáticos tan importantes no pasado...por que nos preocupa tanto o cambio actual, o quecemento global que estamos vivindo?

Pois fundamentalmente porque a súa orixe é antrópica (a emisión de gases de efecto invernadoiro ten bastante que ver), vai moi rápido e, se non lle atallamos, as consecuencias poden ser catastróficas. A última década foi a máis cálida dos últimos once milenios e os que vivimos en Lugo e xa hai tempo que peiteamos canas sabemos que os invernos actuais non teñen nada que ver cos de hai 50 anos, pois as temperaturas son máis suaves, non neva nin xea tanto e apenas se ven carambelos nos tellados.

No recente cumio de Glasgow acadouse o acordo de intentar evitar que a temperatura global se incremente en máis de 1,5°C a finais deste século, con respecto aos niveis anteriores á revolución industrial, meta que nos parece difícil de alcanzar, pois xa superamos o incremento de 1°C na actualidade e, ademais, o quecemento ten unha inercia e continuará durante décadas aínda que se limiten considerablemente as emisións de gases de efecto invernadoiro e se incremente o sequestro dos mesmos.

Cambio climático, vexetación natural e cultivos en Galicia

A situación é preocupante porque cada medio grado centígrado que aumenta a temperatura incrementáse a frecuencia e intensidade de vagas de calor e frío, chuvias torrenciais, secas, fenómenos meteorolóxicos extremos e subida do nivel do mar. En Galicia algunhas proxeccións sinalan un aumento da temperatura, minorado pola presenza do Atlántico, e unha diminución das precipitacións. Camiñamos cara un clima máis cambiante, extremo e irregular, aínda que estamos perante un proceso caótico, non lineal, polo que as previsións poden fallar, por exemplo se se alteran correntes oceánicas como a do Atlántico Norte.

E como responde a vexetación natural?

As plantas teñen un reloxo biolóxico que se corresponde coas circunstancias climáticas do lugar onde viven e define a súa fenoloxía: cando brotan ou caen as follas, cando florecen, cando maduran os froitos...e o cambio climático está alterando os seus biorritmos, por exemplo nalgúns zonas de Galicia os carballos brotan unha ou dúas semanas antes, podemos atopar xestas brancas (*Cytisus multiflorus*) en flor durante o inverno ou abruñeiros (*Prunus spinosa*) floridos no outono.

Algúns estudos indican que se están producindo movementos en altitude, por exemplo o abeto pinsapo (*Abies pinsapo*), do sur de España, estase rexenerando cara zonas máis altas buscando o seu óptimo térmico que, co cambio climático, vai estando cada vez a maior altitude. O problema é que está acadando os cumios das montañas e cando os alcance xa non poderá subir máis e a súa área irase reducindo polas zonas de menor altitude e máis cálidas ata poñelo en perigo de extinción.

En Galicia prevese que o clima mediterráneo avance cara o norte, incrementándose a superficie ocupada por aciñeiras (*Quercus ilex*) e sobreiras (*Quercus suber*) e reducíndose a das árbores caducifolias, como as faias (*Fagus sylvatica*), bidueiros (*Betula pubescens*) e carballos (*Quercus robur*, *Quercus petraea*).

E os cogomelos?

Estes movementos das árbores tamén terán a súa incidencia nos cogomelos, especialmente nas especies micorrícicas, que se asocian con determinadas especies de árbores, como as cantarelas (*Cantharellus gr. cibarius*), andoas (*Boletus gr. edulis*) ou fungos da muña (*Lactarius gr. deliciosus*), por citar algúns de gran importancia económica en Galicia. Algúns cogomelos de gran interese comercial e de preferencia mediterránea, como a raíña (*Amanita caesarea*), pode ser máis abundante, e incluso poderíamos chegar a ter ambientes propicios para a trufa negra (*Tuber melanosporum*).

E os cultivos agrícolas?

En canto á agricultura, seguramente avanzarán en Galicia os cultivos mediterráneos, como os cítricos, a oliveira ou a vide, que poderán ascender en latitude e en altitude. As zonas de clima máis suave do litoral poderían acoller cultivos tropicais ou subtropicais, como por exemplo o aguacate (*Persea americana*) e a froita da paixón (*Passiflora edulis*). Debemos tamén ter en conta que o cambio climático e a globalización favorecen a expansión de pragas e doenzas, tanto no eido forestal como no agrícola, e tamén o espallamento de malas herbas nos cultivos.

Cambio climático, vexetación natural
e cultivos en Galicia

Coñecín a Paco

Autor:

JORGE ESPIRAL

Coñecín a Paco, alá polos anos 80, daquela el tiña un pequeno taller nun baixo, nunha esquina en Santo Domingo onde peregrinabamos a maioría dos artistas, a charlar rodeados dun mar de achas e serraduras, de alí saíamos encantados da súa figura e da súa persoalísima obra.

A finais dos 80, na súa exposición de Camba, na rúa da Raíña, un espazo, remodelado por Santiago Catalán, Ana e eu, comprámoslle a nosa primeira peza “Natureza morta no saco da abundancia”, mais tarde rebautizada por el e a miña filla como “O monstro das galletas”. Anos despois cambiose de estudo á Praza de Alacante, un baixo repleto de esculturas impresionantes, un bosque animado onde aínda así el resplandecía no medio delas, logo tamén coincidimos ao redor dunha mesa, A Espeteira, onde ceabamos os venres tortilla tres capas, e churrasco e amenciamos ao día seguinte almorzando café de lunares e chopos no Mesón do Forno, baixo a batuta de Suso Carreira, alí el estaba pletórico a berro de ...Porca!!!!, acollendo calquera rabexada de cultura que se deixaba caer por Lugo... provocador e encantador, moitos non puidemos seguir o seu ritmo e a mediados dos 90 refuxiámonos dentro de murallas,

nun centro histórico escuro e deteriorado montando un espazo diferente, un gabinete de arte e curiosidades chamado BACABÚ achegando algo de luz onde tamén estivo presente coas súas pezas.

Pasan os anos e sen perder contacto, no ano 2015, expón na miña galería A Catedral a súa “Poesía y Escombros”, aínda lembro a súa surrealista inauguración, quedándolle pequeno o espazo e invadindo a rúa cunha carpa, unha mesa e vestido de cociñeiro cortando xamón e convidando a todo o que pasaba a ribeira do Douro, iso si, con etiqueta realizada por el para a ocasión, a ritmo dun músico de blues!!! encima da porta da miña oficina aínda preside unha poesía como pegada do seu paso, onde tantas veces caían as horas..., boto de menos a túa bicicleta apoiada no meu escaparate, bótote de menos..., todos os días cruzabámonos e alegrábasme a mañá, como me dicía Jaureguizar co que almorzabas a diario na Modernita, cada día regalábasnos unha pequena obra de teatro, agora quédanos as túas obras, orfas... coma un pouco todos. Bótote de menos Paco!!!!

Jorge Espiral

Mulleres e artistas.

Mulleres nas artes

Autora:

ESTÍBALIZ VEIGA

Escribo este caderno de bitácora e reflexións dos meus 20 anos como actriz e presentadora, despois dunha xira teatral por Galicia cun monólogo titulado GOLPES, que se basea na historia dunha muller real, na procura da eliminación da violencia contra as mulleres. Unha peza onde interpreto á protagonista, á súa nai, ás súas amigas, ás súas parellas, e tamén ao home que trata de matala en dúas ocasións.

Nun mundo onde as mulleres son golpeadas continuamente pola presión social. A compañía para a que traballo, AAntena, quixo poñer en escena un relato crú, mais directo polo cotiá das accións. Como unha moza vai cedendo ata irse atopando fóra da súa personalidade.

Un xeito directo fuxindo do trágico para nos amosar como nas accións máis cotiás nace o “golpe” da desigualdade e chega á violencia machista. Unha actriz, eu, visio en acción dramática, os recordos inmediatos da muller á que lle dou vida e que nesta viaxe el a case perde, nunha linguaxe habitual, “a mans da súa parella”. Cuestión que tamén é analizada no espectáculo, esa lingua que medra no patriarcado e que mesmo as mentes liberais adoitan sen caer na conta. Por todo isto e moito máis, camiñando a partires dunha canción que fala dun sol nacente, dun novo amencer, facémonos cargo do lugar que cadaquén ocupamos nesta sociedade, de como nos expresamos de “a diario” e como esta realidade incómoda segue necesitando de visibilizarse para poder educar á sociedade nun mundo deiguais.

Expóñome ante os espectadores dando todos os rexistros que me pide o director (encarnando sete personaxes). Son ela cando está tolamente namorada, son ela cando ri, cando flirtea, cando sofre, cando berra, cando desespera, cando baila, cando goza... Un camiño emocional, un “tour de force” onde se palpa o noso compromiso co xénero, empregando diferentes recursos de escena (baile, interpretación, ...) na procura da maior

Mulleres e artistas. Mulleres nas artes

verdade e de honrar ás mulleres que viaxan nesa fatídica travesía, procurando que non haxa máis vítimas.

Unha posta en escena sobre mínima escenografía, e contados recursos técnicos para darlle o máximo valor ás mulleres representadas. Un espectáculo que pode representarse case en calquera espazo, onde o primordial é a posibilidade de conexión cos espectadores. Unha biblioteca, un centro social, ... son os espazos soñados para poder acceder a este espectáculo, na procura da maior facilidade de acceso á concienciación do público.

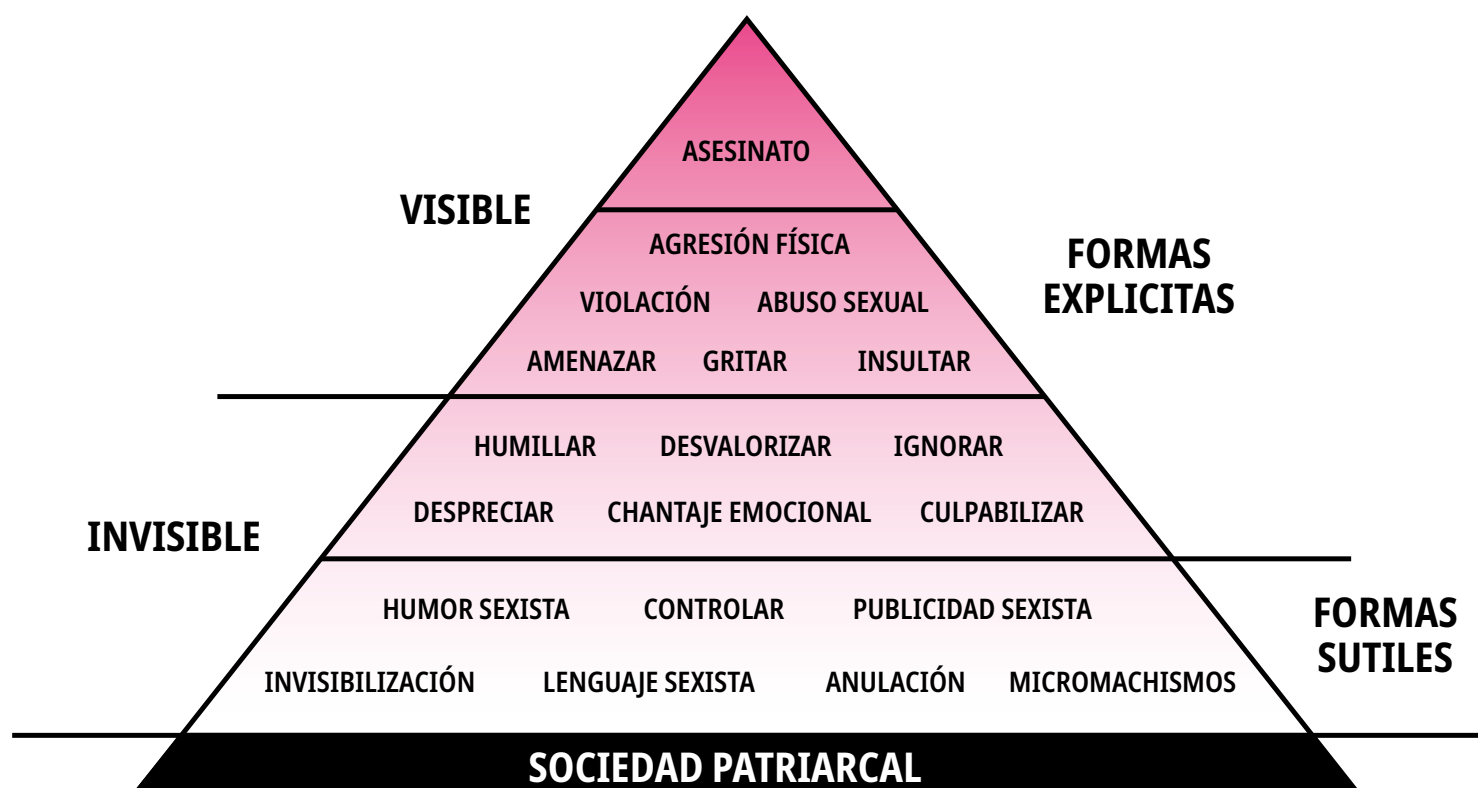
Esta xira no contexto do 25N, comezaba o 17 de novembro en Cospeito, e a día de hoxe, 20 de Decembro levamos máis de 25 funcións que non podería agora describer unha a unha por cuestión de espazo e tempo de lectura para os que vos parástedes no meu artigo, así pois, farei mención das que dun xeito arbitrario e ao azar agora lembro por diferentes motivos.

A función de Cospeito, da cal adxunto esta primeira foto, onde na liña de butacas de diante vemos aos asistentes ao centro de día do Concello e atrás a todos os adolescentes de secundaria do Instituto. Foi un pracer sentir o enorme compromiso de ambas partes responsables por facer chegar o teatro e a mensaxe de contido social a estes dous grupos de idade tan rotundamente importantes en Galicia, e en todas partes.

Segundo o último estudo do CIS sobre a percepción da violencia de xénero na adolescencia e na xuventude, unha parte significativa dos/as xóvenes e poboación en xeral non logran identificar algunhas formas de violencia machista; rexeitando en maior medida as agresións físicas pero non a violencia de control.

Por este motivo, considérase que para estimular o desenvolvemento dunha conciencia crítica cara o uso da violencia de xénero é imprescindible analizar as relacións interpersoais entre ambos sexos e os mecanismos

Pirámide da Violencia de Xénero

Mulleres e artistas. Mulleres nas artes

que inflúen en dita construción. A idea de masculinidade e femineidade que teñen as persoas afecta ao establecemento das súas relacións. A falta de recoñecemento ou o desprezo ás mulleres polo feito de ser un sexo diferente constitúese na base do fenómeno da violencia de xénero.

Podemos comparar o fenómeno da violencia co dun iceberg, do cal só vemos a punta (neste caso a violencia física) pero sabemos que esconde unha parte moito máis grande, que é a base sobre a que sustenta, e que está formada polos valores culturais e sociais. Os estereotipos e as ideas sexists que abundan no noso imaxinario convértense nunha fonte de desigualdades, de discriminación e de subordinación das mulleres aos homes, que materializa en formas de relacións afectivas e de parella, que poden acabar danando ás persoas que as compoñen.

Pero sendo honestos, esta violencia non só ataca ferozmente á rapazada, leva impresa na nosa sociedade desde hai 21 séculos que o patriarcado marcou como superior ao mundo do masculino e inferior ao feminino. Por todo isto, aplaudo a capacidade de mesturar dous públicos en Cospeito, algo que tamén fixeron en [Valga](#).

A Seguinte función da que vos quero falar foi a de Xermade, onde un público familiar e amigo nos acompañou e nos colmou de cariño. Unha mestura de asistentes do máis variopinto, os fundadores dunha comunidade que traballa na procura dun mundo máis ecoloxista, respectuoso e amable cos animais (Natural Vibes Family), a nai e a tía dunha directora de fotografía prometedora, Anuska Maiden, e demais asistentes que fixeron que o frío da rúa se convertese no máis potente calor-amor humano.

A función no Centro Penitenciario de A Lama, foi para min unha experiencia inolvidable, xa que, non vou negar que despois de vinte anos de profesión, as pernas volvían a tremer. Os/As asistentes que encheron toda a platea eran presos que cumprían a súa condena por moi distintos delitos pero si, moitos tamén por violen-

cia machista. Non quero afondar moito no tema pero si dicir que saín de alí chea de cariño ao impulso dos ánimos dos propios presos e presas que berraban por min: "valente!".

No momento no que remato este artigo o total de funcións interpretadas son case 100 desde 2018. Adxunto un documento onde facemos un breve resumo dalgunhas das noticias de prensa nas que unha servidora, imaxinaba que os xigantes eran muíños e loitaba contra eles cos meus "Sanchos" particulares, a compañía AAntena. Parece que os muíños ao final si que son Xigantes pero non serán quen de poder cunha loita Quixotesca como se di en Montevideo para aquilo que parece imposible, pero non o é.

Mulleres e artistas.

Mulleres nas artes

Esta concienciación que eu considero fundamental, e que aprendín do meu avó Antonio de Celeiro de Mariñaos, fíxome considerar seriamente a miña “débeda activista” coa sociedade na que vivo e por extensión, no eido da miña profesión. Por iso formo parte do GRUPO PROMOTOR de profesionais que levan a cabo as temporadas pola IGUALDADE DENTRO DAS ARTES EN GALICIA.

As Temporadas teñen como obxectivo reagrupar estruturas de produción e distribución das artes escénicas que desexen abranguer a igualdade profesional Mulleres Homes en colaboración con organizacións civís do ámbito da creación que impulsan o cumprimento da Lei Orgánica para a Igualdade efectiva mulleres homes 3.2007

A iniciativa nace da *asociación Clásicas e Modernas* constituída por profesionais da arte e da cultura, convoca para este proxecto a profesionais das artes escénicas e forman conxuntamente Grupos Promotores para recadar adhesións de centros, institucións públicas e privadas.

A sociedade civil francesa reaccionou fronte as cifras de desigualdade dos informes globais sobre a cultura R.Prat 2007-09. O activismo feminista e profesionais pola igualdade crearon xuntos este proxecto de éxito, hoxe en mans de organización federadas dentro do Mouvement HM

O obxectivo é claro, instar as estruturas de produción, difusión e axentes culturais a por en práctica os principios de igualdade de xénero. Propor unha folla de ruta e ofrecer colaboración experta. Impulsar a Axenda Europea para a Igualdade na Cultura.

Propóñense por parte de Clásicas e Modernas, obradoiros de formación en igualdade de xénero na cultura.

Facilita metodoloxías de análise.

Promove a publicación por Fundación SGAE do folleto de divulgación estadística Onde están as mulleres?, que mide a participación das mulleres e homes nas carteleiras da Temporada anterior para difundila na seguinte.

Colabora na recollida de datos, en avaliacións e na coordinación de reunión da Plataforma MH de xeito rotato-

rio, para axilizar intercambios de experiencias e fórmulas de cooperación ecomunicación.

As Temporadas son unha chamada activa para lograr unha arte escénica de miradas múltiples, acorde coa realidade complexa e diversa do noso tempo, que facilite o cumprimento das nosas leis e da Carta Europea para a Igualdade de Trato e Acceso do 2009.

Neste momento estamos agardando a sinatura de institucións, concellos e teatros que se comprometeron a facelo no inicio da nova Temporada.

O GP Galicia traballa con entusiasmo e agarda acadar moitas Cartas De Igualdade MH para conseguir que se promova de forma efectiva a Igualdade MH, situar as mulleres creadoras no lugar que lles corresponde e buscar estratexias renovadoras da acción teatral en materia de formación.

As fotos corresponden ao 8 de Marzo do 2020, cando asinábamos có CDG, o director Fran Núñez, Mariana Carballal a representante e coordinadora das Temporadas en Galicia e unha humilde servidora.

Mulleres e artistas.

Mulleres nas artes

E despois destes máis de 20 anos como actriz, sendo Muller neste sector, seguimos loitando coa brecha de xénero, só un 12,8 % das películas do 2021 foron dirixidas por mulleres. As directoras seguen sendo minoría, nunha industria na cal de 280 películas rodadas no pasado ano, 36 foron dirixidas por mulleres.

Este ano é o centenario de María Casares, á cal eu lle rendín tributo tamén na revista Coralia deste xeito:

María, Liberdade

A infancia da actriz María Casares reflectida nas súas memorias, viaxa de cheo a Galicia da man do seu pai, Casares

Quiroga, ministro Republicano. Veu no 1922 ao mundo coa consigna “prohibido prohibir”. Exiliada en Francia, levou as orixes con orgullo. En 1937, reencóntrase con elas fronte ao océano en Camaret, a Fisterra bretoa compartíndoas con Albert Camus. Podería ser o comezo dunha novela romántica, pero é o punto de partida dunha historia real, contada con minuciosos detalles na correspondencia dos protagonistas. A dama da Comédie- Française e do Teatro Popular Nacional, non foi a única “destinataria” das cartas de amor do Nobel.

A súa vida foi “puro teatro”, 101 montaxes teatrais, 19 filmes, e grandes premios. Brilla no ceo desde 1996.

pseudónimo: A NETA DE ANTONIO

Fuente: revista Coralia

A ver se este 2022 nos alumea e nos deixa ver as grandes figuras femininas da cultura que foron silenciadas pola historia e a ver se con esta clarividencia podemos traballar na mellora pola honra e a xustiza da muller nas artes e por suposto, no resto das profesións e ámbitos da vida.

Neste momento atópome en plena grabación da segunda tempada de Facendo As Américas para TVG como presentadora e entrevistadora, xuntamente Uruguay.

Posiblemente, a diáspora galega é a máis extensa do mundo. Porque para ser galego non fai falta nacer en Galicia, chega con sentir a Terra. Porque ser galego non é vivir en Galicia, é un estado de ánimo.

Durante décadas, a emigración galega protagonizou moitas rupturas de familias, desaparición de vilas completas e separación das raíces de aquelas persoas que buscando mellor fortuna, se embarcaban rumbo a América.

Estas rupturas e sacrificios non sempre daban os seus froitos, moitos se reducían ao xusto para “ter traballo” ou “o necesario para vivir”.

Pero outras veces non. Ás veces, os cosos emigrantes encontraron a forma de desenrolar os seus talentos sen ningún tipo de límite e, tal vez, con unha preparación intuitiva, alcanzaron o éxito que moitos dos seus compatriotas non lograrían alcanzar nunca no país de orixe.

“Loitar sen sosego, hasta lograr o que queremos”. Eses son os nosos protagonistas. Os emigrantes que de verdade conseguiron “Facer as Américas”.

Pretendemos entrevistar a figuras de reconocido prestixio dos países Latinoamericanos a onde emigraron os galegos, sempre con preguntas adecuadas. Non é só saber moitos datos do invitado. É coñecer, desde o máis íntimo, cais son os principios ou criterios que o levan a tomar as súas decisións.

O programa usa a entrevista como medio para profundizar no motor persoal dos protagonistas, coñecer e encontrar o segredo persoal do seu éxito lonxe da súa Terra e propiciar e promocionar os países irmáns latinoamericanos como lugares onde poder vivir. O entorno de la entrevista: un país extranxeiro no outro lado do Atlántico.

Mulleres e artistas. Mulleres nas artes

O invitado: unha persoa de prestixio ou de éxito.
ENTREVISTADOS PRIMERA TEMPORADA:

- Demetrio Bilbatúa (cineasta, MéxicoDF)
- Adolfo Pérez Esquivel (escultor, pintor e premio Nobel da Paz, Buenos Aires)
- *Laurentino Cortizo (presidente da República de Panamá, Panamá)*
- José Faro Rúa (empresario hoteleiro, Salvador de Bahía, Brasil)
- Sor Salud Conde Nieto (monxa e educadora, MéxicoDF)
- Olegario Vázquez Raña (empresario, MéxicoDF)
- Benito Blanco Álvarez (empresario, Buenos Aires, Argentina)
- Eduardo Blanco (actor, Buenos Aires, Argentina)
- Ramón Santamarina (comerciante e exportador, Tandil, Argentina)
- María Rosa Lojo (escritora, Buenos Aires, Argentina)
- Ricardo Gago (empresario e coleccionista, Panamá)
- Claudia Argüelles (empresaria hoteleira, Mar del Plata, Argentina)
- Manuel Jamardo (empresario restauración, Buenos Aires, Argentina)

Foto durante a Gravación da entrevista ao Señor Presidente de Panamá Don Laurentino Cortizo.

En realidade, sintome agradecida en todas as disciplinas que podo traballar, cómoda dependendo do proxecto e as circunstancias máis nuns que outros.

Debido á miña diplomatura en Pedagogía Teatral pola UDC, tiven a posibilidade de comezar a dirixir teatro con grupos de todas as idades, especialmente adolescentes. Levo máis de quince anos dirixindo en múltiples “escenarios” e con diferentes casuísticas o cal me fixo lanzarme a dirixir as curtas e máis tarde o documental “De portas a dentro”, co meu alumnado adolescente. O documental “De Portas a dentro” mestura o caderno de bitácora da corentena das catro familias destes adolescentes, de idades comprendidas entre os doce aos quince anos, en diferentes puntos de Galicia con unha formulación pedagóxica, baseada nos valores do teatro e das artes escénicas, tal e como dixo Aristóteles, que afirmaba que o teatro é un reflexo da vida humana e o seu valor educativo reside na imitación do ben e na representación das consecuencias do mal. Os símiles axudan á persoa a reflexionar sobre si mesmo e o seu entorno e identificarse co positivo.

Despois de colaborar en varios procesos de cásting a rapaces e rapazas e o coaching dos rapaces no filme “LA SALAZÓN”, quixen, apoiada polas miñas compañeiras MIRIAM DEVESA E PATRICIA ALONSO, facer do confinamento un motivo de continuidade traballando, sen pausa, as disciplinas artísticas con estas familias.

Este documental, *DE PORTAS A DENTRO*, que foi rodado en pleno confinamento e que podedes disfrutar neste link que segue:

Por outro orden de cousas, interpretar é para min unha “vida”. A miña, desde os sete anos que comecei coa “Tía Lambida”, no colexio ao que ía en San Miguel de Rei-nante. Sendo unha nena tremendamente tímida, grazas ao teatro, fun superando moitas complicacións da miña infancia. Moitos anos despois e moitas funcións escolares tamén, cando estaba en primeiro de Filoloxía Hispánica, un cásting para a serie Avenida de América producida íntegramente por TVG, hai máis de vinte anos, foi o comezo como actriz profesional. Logo,

Mulleres e artistas. Mulleres nas artes

becada polo CONSORCIO AUDIOVISUAL DE GALICIA e apoiándome en moitos e moi distintos traballos puiden facer un máster de CINE E TV en Madrid e estudar con grandes mestres posteriormente, entre eles STRASBERG (NY).

Desde a miña opinión, este oficio é de formación continua e polo tanto, a día de hoxe sigo asistindo aos cursos e máster class que me cadran por axenda, e son consciente de que así será indeterminadamente, xa que niso consiste o entrenamento dunha actriz e dun actor.

É certo que escribir está sendo unha das facetas que máis satisfaccións me dá, seguramente que a miña “esencia” de filóloga esperta en min esa inquietude, colaborar con LA VOZ DE GALICIA desde hai case cinco anos, coa *Revista Coralia*, en libros e artigos e tamén guións puntualmente, é un traballo que me enriquece e me

axuda a situarme no “mundo”. Tiven o pracer de aportar un artigo para “Un Camino de Cine Xacobeo”, guía cinematográfica de Pilar Falcón onde eu publiquei “Actriz a metade do Camiño” e que podedes atopar á venda pola editorial IBERSAF.

O traballo de presentadora, quizais, é o que últimamente máis desempeño. Aínda que estou en teatro, afortunadamente, moi activa coa *ópera* que protagonizo interpretando a Dona Emilia Pardo Bazán, co monólogo Golpes contra a violencia machista, nas obras infantís de Katarsis Educación e Teatro, ou coa obra Castrapo neste mes de novembro.

Estou, como dicía, tremendamente agradecida de presentar dous programas para a Televisión de Galicia (TVG) tan diferentes e que tanto me aportan. Neste momento estamos en emisión con “*Un país en 360*”, os sábados ás 20:00 horas.

Mulleres e artistas.

Mulleres nas artes

En resumen, a miña experiencia lévame a crer profundamente na humildade, na idea de que sempre estamos aprendendo e que tendemos a saber todos de todo, pero a realidade é que non sabemos nada. Iso dicía o filósofo grego Platón sobre Sócrates.

Creo que ao ser unha carreira de fondo, a miña aprendizaxe é diaria, a perseverancia e a loita por seguir “a flote”. Non hai personaxes pequenos, sempre se di, pero é certo que algúns deles son retos que provocan un antes e un despois na traxectoria de cada un, para ben e para mal. No meu caso particular, sempre tendo a pensar no presente, nos retos do aquí e o agora, por iso, Dona Emilia para min está sendo unha fazaña persoal cargada de respecto e ilusión.

Eu son pedagoga teatral, das poucas que temos esa titulación universitaria neste país xa que a día de hoxe a carreira xa desapareceu. Unha vez saín diplomada, comecei a impartir clases e máis tarde a participar en proxectos con capacidades distintas, AACC, mulleres, primeira infancia, etc... No ano 2012 a antiga directora da Unidade de Altas Capacidades da Universidade de Santiago de Compostela, Carmen Pomar, propúxome preparar un proxecto para unha proposta no Concello de A Coruña, que se chamou o Qvo.

Onde diferentes profesionais (música, fotografía, arquitectura,...) impartíamos talleres segundo a nosa especialidade pre-adolescentes cunhas necesidades particulares. Alumn@sconAltasCapacidades. O resultado final unha curtametraxe con efectos especiais, rodado na Casa do Home, íntegramente levada a cabo con eles en todos os aspectos. Ao ano seguinte dirixin eu o programa cunha versión musical de ROMEO E XULIETA, e de aí, xurdiron os consecutivos cursos e anos escolares. Lideramos unha proposta coa Fundación María José Jove ambas, para profesoras e profesores e simultaneamente puiden participar como parte do proxecto UN ARTISTA NA ESCOLA da Fundación Barrié de la Maza, impartindo materias curriculares como a lingua, matemáticas, xeografía a través do teatro durante anos... A miña experiencia como docente, afortunadamente é moi ampla pero se me pedides que me “quede” cun

momento, non sendo unha anécdota, seguramente elixiría as clases impartidas aos rapaces de ASPANAES de OURENSE, con motivo da preparación para a escritura do guión da curtametraxe VIDA. Foi unha experiencia chea de amor e superación pola súa parte e máis tarde a rodaxe foi realmente especial.

Para concluir volver a esta xira inminente no tempo co teatro social, con Golpes. Como dicía no comezo levamos desde 2018, xirando por centros escolares, auditorios, Centros da Muller, etc...

Unha das nosas motivacións primordiais é a pedagogía teatral na súa máis pura esencia, a procura por unha sociedade mellor. As bases do teatro Aristotélico da Grecia Clásica.

Con Golpes buscábamos:

- Proporcionar formación e ferramentas que permitan coñecer e recoñecer a violencia contra as mulleres, e actuar na súa prevención.
- Fomentar a autoestima, a autonomía, o coñecemento da construción social das súas identidades sexuais e a asignación de roles, o que permitirá traballar na eliminación de estereotipos sexistas e de falsas creencias.
- Proporcionar ao profesorado recursos que dun xeito sinxelo lles facilite coñecer de primeira man que pensan e senten as súas alumnas e alumnos e como o expresan.
- Indagar sobre as causas da violencia de xénero.
- Recoñecer o profundo vínculo que existe entre a violencia de xénero e a maneira en que entendemos as relacións de parella.
- Identificar e recoñecer os mitos, falsas creencias, relacións tóxicas nas relacións amorosas entre homes e mulleres.

Niso seguiremos en Xaneiro de 2022, con máis bolos de Golpes e agardo que novos proxectos para compartir máis adiante.

Amén no Camiño pola Igualdade de Oportunidades, na xustiza e na Paz e Respetto.

Coidemos LUGO:

da acción á concienciación.

Dos barrios ás aulas

Autora:

ANA CHAS SEIJAS

Certos comportamentos e grandes cantidades de lixo danan diariamente o noso patrimonio. Por desgraza, estas situacións estanse a volver recorrentes, mais houbo unha que impactou coma ningunha outra o facía en tanto tempo. Os carreiros do barrio do Carme de Lugo, ademais de agochar moita historia, tamén chegan a encerrar ás veces máis pegadas ca vestixios, pese aos proxectos e intentos das administracións e da propia veciñanza por poñer en valor o barrio. Dous dos históricos muros construídos mediante a técnica da

pedra en seco -que a UNESCO incluíu no 2018 na lista do Patrimonio Cultural Inmaterial- foran derribados ao seu paso cara ao camiño do Regueiro dos Hortos. Esa mesma indignación que sentiron os participantes nun dos paseos do guía turístico Guido Álvarez, rapidamente foi compartida por numerosas persoas. Por medio das redes sociais difundíuse e lamentouse este atentando contra o patrimonio, que veu a culminar todo un proceso de degradación que ameazaba este barrio dende había tempo.

Coidemos LUGO

da acción á concienciación.

Dos barrios ás aulas

O hashtag #CoidemosLugo comezou a espallarse. En medio de toda a repercusión apareceu Salva Arco. O entón capitán e actual responsábel da área social do Clube Baloncesto Breogán, sumouse aos anteriores para darlle forma a iso que se estaba xestando nas redes. De primeiras, convocouse un encontro de emerxencia para converter dita carraxe en algo instrutivo. De tal xeito, no sábado 29 de agosto do ano 2020 o que en certo modo podía ser unha limpeza e un acto de concienciación puntual, rematou por converterse nun movemento social de concienciación patrimonial e ambiental.

A partir dese día, unha marea de camisetas verdes de todas as idades, profesións e lugares do mundo achégase a un barrio distinto cada mes para participar en limpeza de tipo concienciativo. Polo de agora, veciñas e veciños da cidade e mesmo de fóra da muralla chegaron ata os barrios das Gándaras, Fingoi, A Pousadela,

A Milagrosa, O Sagrado Corazón, Paradaí, O Carme, o Centro Histórico, A Piringalla, Albeiros, OCastiñeiro, A Abella e Montirón. O mes pasado mesmo chegamos ata a Terra Chá tras o convite da asociación de veciños de San Cosme de Nete de Vilalba. O noso eixe será sempre Lugo, xa que, e tomando uns versos do home-naxeado este ano nas Letras Galegas, Florencio Delgado Guirriarán, Lugo é infindo.

Todas elas son xornadas moi enriquecedoras. Ademais de traballar arredor de todo o que atinxe á concienciación, xéranse vínculos entre os distintos voluntarios, ao mesmo tempo que se (re)descobren novos recunchos. É máis, incluso chegamos a ser testemuñas da segunda vida que chega a ter parte dos materiais recollidos. Ana Cabanes Fontao, ademais de ser unha unha voluntaria, tamén é artista. A coruñesa sèrvese do lixo recollido como obxecto de expresión artística a través de diferentes soportes e técnicas para concienciar sobre

Coidemos LUGO

da acción á concienciación.

Dos barrios ás aulas

aquilo que o día de mañá vai chegar a configurar as nosas paisaxes: os plásticos. O máis importante é que continuamos a aprender acción tras acción, sobre todo a través da gran rede de colaboracións que se teceron con outras entidades como foi o caso da UNED de Lugo, a USC, a Reserva da Biosfera Terras do Miño, Corripa ou Adegas, entre outras.

Xunto ás accións, tamén vivimos numerosas experiencias en centros educativos. No ano 2021 brindóusenos a primeira oportunidade. O CEIP Casás foi o primeiro en contactar con nós e a partir de aí, outros colexios e institutos sumáronse: o IES Ánxel Fole, IES Muralla Romana, IES Nosa Señora dos Ollos Grandes, Maristas, Salesianos e Franciscanos. E, outra vez máis, saímos de Lugo para desprazarnos ata o colexio marista da Coruña. Ademais de contar a nosa historia, nestes espazos tamén participamos en todo tipo de actividades nas que aprendemos continuamente da xuventude, cuxo grao de concienciación e sensibilización é de salientar.

Continuando con ese espírito que se foi forxando nas limpezaas, no marco da acción do casco histórico lanzamos ás redes un vídeo co que procuramos crear un certo impacto. Nun plano unha instantánea da cidade e no outro, a mesma imaxe modificada. Con el procuramos que a xente reparase en como se forma o baleiro e o silencio unha vez que se eliminan os monumentos sen os que non entenderíamos xa Lugo. Na mesma liña, tamén destinamos esforzos por documentar cada xornada para así amosar o antes e o despois do que xamais debiera acontecer, ao mesmo tempo que compartimos as experiencias dos participantes.

O verdadeiro triunfo do movemento reside en desaparecer, pois iso quererá dicir que se vela polo coidado do patrimonio. A educación é o recurso máis poderoso que se pode empregar na protección e valoración do mesmo. A súa función é clave nos procesos desalvagarda e valorización do patrimonio, posto que non se respecta nin se defende nin se coida aquilo que non se entende.

●

COIDEMOS
LUGO

●